

УДК 331.5.024.5

Бондаревська К.В.¹, Ткаченко Ю.О.²¹ проф. Університету митної справи та фінансів² магістр Університету митної справи та фінансів

ВЗАЄМОДІЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ ТА РИНКУ ПРАЦІ У КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНУ БЕЗПЕКУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах соціально-економічних трансформацій взаємодія системи освіти та ринку праці виступає ключовим чинником забезпечення соціальної безпеки та сталого розвитку держави. В умовах глобалізації, цифровізації та гібридних викликів, пов'язаних із війною в Україні, саме якість освітнього середовища та його відповідність вимогам економіки визначають здатність суспільства забезпечити стабільність, зайнятість і соціальну згуртованість населення.

Соціальна безпека – це не лише захищеність людини від соціальних ризиків, а й створення умов для самореалізації та гідного життя. У цьому контексті освіта відіграє системоутворюючу роль, адже формує людський капітал, який є основою інноваційного розвитку та конкурентоспроможності держави. Рівень освіченості населення безпосередньо корелює із рівнем зайнятості, доходів та економічної активності, а отже із рівнем соціальної безпеки. Повномасштабне російське вторгнення завдало значного удару по соціально-економічному потенціалу України, спричинивши втрату мільйонів робочих місць, руйнування виробничої та освітньої інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів. Внаслідок цього звужилося поле прикладання праці, знизилася якість зайнятості, а пошук роботи став значно складнішим.

Ключовою проблемою сучасного ринку праці залишаються професійно-кваліфікаційні диспропорції, які особливо загострилися під час повномасштабної війни. Статистичні дані Державної служби зайнятості свідчать, що станом на 1 грудня 2024 року в Україні спостерігалася суттєва незбалансованість попиту і пропозиції за видами економічної діяльності.

Так, на одну вакансію в державному управлінні претендують у середньому 5 осіб, у сільському господарстві – 4, тоді як у переробній промисловості, енергетиці та освіті дефіцит кадрів перевищує пропозицію.

Найбільший дефіцит спостерігається у промисловості, будівництві та транспорті, де брак кваліфікованих робітників став чинником, що стримує модернізацію та інноваційний розвиток [1].

Проявом структурних розривів між освітою і ринком праці є високий рівень безробіття серед осіб із вищою освітою. Згідно з опитуванням платформи Harry Monday (станом на вересень 2023 року), лише 27,24% респондентів із вищою освітою працюють за фахом, ще 29,53% - частково, а

43,23% взагалі не за спеціальністю. Серед тих, хто не має вищої освіти, лише 12,2% відчують її брак, тоді як 40,5% зазначили, що їм бракує лише «диплома для роботодавця» [2]. Такі показники свідчать про розрив між освітньою підготовкою та запитами економіки, що ставить під загрозу ефективне використання людського капіталу й, відповідно, соціальну безпеку країни.

Якість освіти та рівень професійної мобільності населення є вирішальними для стабільності ринку праці. За результатами дослідження Gradus Research (листопад 2024 р.), 73% українців хоча б раз змінювали рід діяльності, з них 79% віком від 45 років, що свідчить про високу готовність до професійної адаптації, однак лише третина опитаних проходять професійне навчання щороку, а чверть – ніколи не навчалися після здобуття фаху.

За даними GRC Україна, 63% респондентів мають намір здобути нову професію для підвищення своєї конкурентоспроможності. Ці результати демонструють наявність значного потенціалу для розвитку системи перепідготовки кадрів. Проте ефективність державної політики зайнятості залишається обмеженою. У січні-листопаді 2024 р. професійне навчання пройшли лише 12,7% безробітних, а ваучери на навчання отримали 6,2%, що свідчить про недостатню спроможність державних інституцій задовольнити потреби ринку праці у кваліфікованій робочій силі [3].

Важливою тенденцією є впровадження дуальної освіти – моделі, що поєднує теоретичну підготовку у закладах освіти з практичним навчанням на підприємствах. Така система дає змогу формувати у студентів професійні компетентності, адаптовані до реальних виробничих умов, і забезпечує швидше працевлаштування після завершення навчання. В Україні елементи дуальної освіти вже впроваджуються у низці університетів і коледжів, проте для їхньої ефективності потрібна активна участь роботодавців та законодавче стимулювання партнерства між бізнесом і освітою.

Не менш важливим аспектом є розвиток системи професійної орієнтації молоді. Рання орієнтація школярів на майбутні професії, інформування про тенденції ринку праці, участь у профільних таборах, конкурсах і стажуваннях сприяє усвідомленому вибору професійної траєкторії. Такий підхід зменшує ризики невідповідності між освітніми очікуваннями та ринковими реаліями, а також формує відповідальне ставлення до професійного саморозвитку.

У системі забезпечення соціальної безпеки важливу роль відіграє також освіта дорослих – інструмент перекваліфікації, підвищення кваліфікації та професійної адаптації населення. У період воєнних дій та економічних криз особливої актуальності набуває впровадження принципу безперервного навчання (lifelong learning). Завдяки йому громадяни

отримують можливість оновлювати знання протягом життя, що дозволяє підвищити мобільність робочої сили та зменшити ризики безробіття.

Розвиток цифрових технологій створює нові можливості для взаємодії освіти та ринку праці. Онлайн-курси, освітні платформи, дистанційне навчання, штучний інтелект у процесах відбору кадрів та управління персоналом розширюють простір для інтеграції системи освіти в економічну реальність. Проте водночас зростає потреба у цифровій грамотності, медіа-освіті та критичному мисленні, без яких неможливе ефективне використання інформаційних ресурсів.

Державна політика у сфері взаємодії освіти та ринку праці має базуватися на принципах прогнозування, партнерства та гнучкості. Необхідно створювати системи моніторингу попиту і пропозиції на ринку праці, удосконалювати національну рамку кваліфікацій, стимулювати роботодавців до участі в освітніх програмах. У цьому контексті доцільним є впровадження регіональних рад із розвитку людського капіталу, які б координували дії освітніх закладів, органів влади та бізнесу.

Таким чином, ефективна взаємодія системи освіти та ринку праці є однією з головних передумов соціальної безпеки населення України. Вона визначає рівень зайнятості, соціальної інтеграції, економічного добробуту та суспільної стабільності. Успішна реалізація цього потенціалу можлива лише за умови постійного діалогу між усіма учасниками – державою, бізнесом, громадянським суспільством і самою людиною, яка стає активним творцем власної освітньої траєкторії.

Отже, освіта має розглядатися не лише як інструмент здобуття професії, а як стратегічний ресурс соціальної безпеки, що формує здатність суспільства протистояти викликам, зберігати стабільність і забезпечувати сталий розвиток. Саме інвестиції у якісну освіту, інтелектуалізацію праці та розвиток людського потенціалу є найефективнішою формою гарантування соціальної безпеки України у XXI столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Національний інститут стратегічних досліджень. Освітньо-кваліфікаційні диспропорції ринку праці України: сучасні реалії та перспективи. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osvitno-kvalifikatsiyni-dysproportsiyi-rynku-pratsi-ukrayiny>
2. Що не так (або так) із вищою освітою? Результати опитування Happy Monday. URL: <https://happymonday.ua/chy-potribna-vyshcha-osvita-rezultaty-opytuvannia>
3. Gradus Research Company. Професійна мобільність українців на тлі кризи людського капіталу. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/professional-mobility-of-ukrainians-amid-the-human-capital-crisis/>